

RAŠIRENOST NASILJA NAD DJECOM U OBITELJI I MEĐU VRŠNJACIMA

Nacionalna konferencija
Zagreb, 22. i 23. ožujka 2012.

U Zagrebu se 22. i 23. ožujka 2012. održala nacionalna konferencija Raširenost nasilja nad djecom u obitelji i među vršnjacima na kojoj su profesionalnoj javnosti prikazani rezultati trogodišnjeg međunarodnog istraživačkog projekta »BECAN – Epidemiološko istraživanje zlostavljanja i zanemarivanja djece«. Projekt u cijelosti financira Europska unija u okviru prestižnih FP7 projekata, a provodi se u 9 zemalja jugoistočne Europe. Studijski centar socijalnog rada Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu provodi projekt za područje Republike Hrvatske, a nacionalna koordinatorica je prof. dr. sc. Marina Ajduković.

Cilj istraživanja je procjena izloženosti djece u dobi od 11 do 16 godina nasilju u obitelji, i ono se sastoji od dva dijela: (1) epidemiološke studije prevalencije i incidencije nasilja nad djecom u obitelji i (2) analize dokumentacije prijavljenih događaja zlostavljanja i/ili zanemarivanja djece evidentiranih u CZSS-u čiji je cilj provjeriti koji i koliki dio nasilja nad djecom prepoznaje sustav zaštite djece od nasilja u obitelji. Također, u Hrvatskoj je istraživanje nasilja nad djecom u obitelji prošireno i na ispitivanje izloženosti nasilju u vršnjačkim odnosima.

O značaju sadržaja konferencije govori činjenica da ju je otvorila potpredsjednica Vlade RH i ministrica Ministarstva socijalne politike i mladih Milanka Opačić, a sudionicima su se obratili prof. dr. sc. Zoran Parać, dekan Pravnog fakulteta, prof. dr. sc. Aleksa Bjeliš, rektor Sveučilišta u Zagrebu, Mila

Jelavić, pravobraniteljica za djecu te Ankica Nježić, pomoćnica ministra Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta. Konferencija se odvijala pod visokim pokroviteljstvom predsjednika Republike Hrvatske prof. dr. sc. Ive Josipovića.

Na konferenciji je bilo prisutno više od 170 stručnjaka iz sustava odgoja i obrazovanja, centara za socijalnu skrb koji su sudjelovali u provođenju istraživanja, članova elektronske Mreže istraživača i stručnjaka u području nasilja nad djecom te predstavnika udruga koji rade s djecom čija je dobrobit ugrožena zbog nasilja kojem su izloženi i znanstvenika koji se bave ovim područjem.

U uvodnom dijelu konferencije sudionicima se obratio i voditelj međunarodnog projekta, George Nikolaidis, ujedno i voditelj Instituta za zdravlje djece iz Atene. U prvom dijelu svog izlaganja naglasio je značaj istraživanja nasilja nad djecom kao temelja djelotvorne prakse i mjera različitih politika koje bi se trebale temeljiti na podacima, dok je drugi dio izlaganja posvetio predstavljanju svih dijelova BECAN projekta, kao i dosadašnjih postignuća projekta u svim zemljama sudionicama.

Iako je riječ o međunarodnom projektu, primarni cilj konferencije bio je prikazati osnovne nacionalne rezultate izloženosti djece nasilju te potaknuti zajedničko razmišljanje djelatnika sustava odgoja i obrazovanja i sustava socijalne skrbi, koji neposredno rade s djecom, o tome kako ishode projekta pretvoriti u akcijsko znanje i potaknuti uvođenje nekih nužnih i održivih promjena u pristupu prevenciji i tretmanu ove pojave.

U svrhu realizacije navedenih ciljeva, rad konferencije bio je podijeljen u četiri tematske cjeline koje su se odnosile na:

1. Rezultate epidemiološkog istraživanja nasilja nad djecom u obitelji, a koje su prikazali prof. dr. sc. Ivan Rimac, dr. sc. Eva Anđela Delale i Miroslav Rajter. Osvrt na rezultate ovog dijela istraživanja dale su iz perspektive svog dugogodišnjeg profesionalnog iskustva prof. dr. sc. Gordana Buljan Flander, ravnateljica Poliklinike za djecu Grada Zagreba i Mila Jelavić, pravobraniteljica za djecu.
2. Analizu prijavljenih događaja nasilja nad djecom evidentiranih u CZSS-u predstavili su prof. dr. sc. Ivan Rimac, Jelena Ogresta i prof. dr. sc. Marina Ajduković. Na ove rezultate osvrnule su se, u ime Ministarstva socijalne politike i mladih, Blanka Žig Grgat te Lana Petö Kujundžić, koja je, kako iz uloge predsjednice Udruge sudaca za mladež, tako i temeljem svog dugogodišnjeg iskustva sutkinje za mladež, ukazala na neke značajne mogućnosti unapređenja suradnje pravosuđa i sustava socijalne skrbi kada je riječ o slučajevima zlostavljanja i zanemarivanja djece.
3. Rezultate nasilja među djecom koje su prikazali prof. dr. sc. Ivan Rimac i Nika Sušac. Osvrt na rezultate ovog dijela istraživanja dali su također vrlo kompetentni diskutanti: Darko Tot iz Agencije za odgoj i obrazovanje te Jasenka

Pregrad, predstavnica UNICEF-a i jedna od ključnih osoba višegodišnjeg UNICEF-ovog projekta »Stop nasilju u školama«.

4. Etičke aspekte istraživanja nasilja nad djecom o kojima su govorile prof. dr. sc. Marina Ajduković i Nika Sušac. Diskutantice o etičkim dilemama koje se javljaju u istraživanjima nasilja nad djecom u obitelji bile su prof. dr. sc. Ninoslava Pećnik i prof. dr. sc. Dinka Čorkalo Biruški.

Iako će rezultati ovog opsežnog istraživanja biti predočeni javnosti kroz niz znanstvenih ili/i stručnih članaka, ovdje ćemo prikazati samo neke osnovne podatke koji su bili predstavljeni na konferenciji.

IZLOŽENOST DJECE NASILJU U OBITELJI

Istraživanje je provedeno u 2011. godini, a djeca su iskazivala koliko često su doživjela određene roditeljske postupke tijekom cijelog života i u protekloj, tj. 2010. godini. U epidemiološkom istraživanju ukupno je sudjelovalo 3 644 učenika 5. i 7. razreda osnovne škole te 2. razreda srednje škole, polaznika 69 škola s područja cijele Hrvatske i 2 808 njihovih roditelja. Korišten je dvoetafni probablistički uzorak iz populacija učenika različite dobi koji daje sve znanstvene pretpostavke za valjanu i nepristranu procjenu populacija.

Podaci pokazuju da je 65,8% djece tijekom prethodne kalendarske godine doživjelo neki oblik psihičke agresije (npr. roditelj je vikao ili se derao na dijete ili je ignorirao dijete, tj. odbijao s njime razgovarati ili vrijeđao dijete nazivajući ga glupim, lijenim). Psihičko zlostavljanje je u prethodnoj godini doživjelo 21% djece (npr. roditelj je rekao djetetu da bi želio da je mrtvo ili da se nikada nije rodilo ili je prijetio djetetu da će ga izbaciti iz kuće ili poslati da živi negdje drugdje). Tjelesno kažnjavanje (npr. šamare, čupanje za kosu, udarce po stražnjici) doživjelo je prethodne godine 41% djece, a tjelesno zlostavljanje (npr. udarce nogom ili udarce šakom u glavu) 23,6% djece. Pri tome se pokazalo da ona djeca koja češće doživljavaju tjelesno kažnjavanje češće doživljavaju i tjelesno zlostavljanje ($r=0,637$; $p<0,01$).

Djeca koja češće doživljavaju tjelesno zlostavljanje češće doživljavaju i psihičko zlostavljanje ($r=0,537$; $p<0,01$). To pokazuje da ista djeca doživljavaju više različitih zlostavljajućih postupaka u obitelji te da tjelesno kažnjavanje može dovesti do eskalacije nasilja, tj. do tjelesnog zlostavljanja.

Iako je u Hrvatskoj zabranjeno svako nasilje nad djecom te su poduzimane različite kampanje s ciljem zaustavljanja tjelesne kazne u odgoju, 32% roditelja sudionika istraživanja nije sigurno postoji li takva zakonska zabrana. Na ovaj podatak posebno se osvrnula pravobraniteljica za djecu Mila Jelević, koja je postavila pitanje koliko su zapažene i djelotvorne medijske kampanje protiv korištenja tjelesne kazne u odgoju učinkovite.

OBILJEŽJA PRIJAVLJENIH DOGAĐAJA NASILJA NAD DJECOM U OBITELJI EVIDENTIRANIH U CENTRIMA ZA SOCIJALNU SKRB

Istovremeno s epidemiološkom studijom, provodilo se prikupljanje podataka o prijavljenim slučajevima zlostavljanja i zanemarivanja djece iz nadležnih institucija. Istraživanje je provedeno u 37 CZSS-a, a obuhvatilo je 368 slučajno odabranih događaja nasilja u obitelji u kojima je nasilju bilo izloženo ukupno 466 djece između 11 i 16 godina.

Podaci o doživljenim oblicima nasilja pokazuju da u prijavljenim događajima djeca najčešće doživljavaju psihičko nasilje, pri čemu u 64% slučajeva svjedoče obiteljskom nasilju, dok su nešto rjeđe izložena ostalim oblicima psihičkog nasilja poput zastrašivanja (15%) i vrijeđanja (13%). Nakon psihičkog, djeca su najčešće izložena tjelesnom nasilju koje se najčešće manifestira udaranjem djeteta (npr. šamaranje u 31%, udaranje nogom u 17% događaja i sl.).

Postotak djece koja su prethodno bila izložena zlostavljanju zabrinjavajuć je budući da je kod 35% njih bilo evidentirano prethodno zlostavljanje. To odgovara podatku da 40% počinitelja ima povijest sličnih optužbi za nasilje u obitelji (najčešće zbog nasilja prema odrasloj osobi) te da ih je prethodno kažnjavano čak 27,3%. U kontekstu dobivenih rezultata, tijekom konferencije raspravljalo se što nam oni govore o djelotvornosti sustava zaštite te koje su tretmanske intervencije usmjerene na pomoć djeci žrtvama obiteljskog nasilja i promjenu ponašanja počinitelja na raspolaganju sustavu socijalne skrbi, pravosuđa i zdravstva.

IZLOŽENOST DJECE VRŠNJAČKOM NASILJU

Podaci o izloženosti djece nasilju u vršnjačkim odnosima potvrđuju da su različiti oblici psihičkog (npr. ogovaranje, prijetnje, izolacija, vrijeđanje »licem u lice« te putem Interneta) i fizičkog nasilja (npr. udaranje, guranje) svakodnevica u životima djece. Nasilno ponašanje od svojih vršnjaka jednom mjesečno ili češće doživljava 29,9% djece, dok 21,3% djece iskazuje da je nasilno prema vršnjacima. Pri tome, dio djece u vršnjačkom nasilju sudjeluje i kao žrtva i kao počinitelj. Ipak, najveći broj djece, njih 63,8%, u prethodnoj godini dana nije bilo uopće uključeno u vršnjačko nasilje ili su ga doživljavali i činili tek nekoliko puta godišnje.

Rezultati provedenog istraživanja pokazali su da je doživljavanje i činjenje vršnjačkog nasilja međusobno povezano, odnosno da djeca koja više čine nasilje, takva ponašanja i doživljavaju u većoj mjeri od svojih vršnjaka. Nadalje, količina počinjenog nasilja raste s dobi pa tako djeca u srednjoj školi čine najviše vršnjačkog nasilja, a djeca u 5. razredu osnovne škole najmanje. Nasilje doživljeno u obitelji

također je povezano s vršnjačkim nasiljem pa su djeca koja su tijekom proteklih godinu dana doživljavala više tjelesnog i psihičkog nasilja te zanemarivanja od članova svoje obitelji, doživljavala i činila i više vršnjačkog nasilja.

ETIČKI ASPEKTI ISTRAŽIVANJA NASILJA NAD DJECOM

U dijelu konferencije koja se odnosila na etičke aspekte detaljno su opisani koraci etičkog postupanja kojih su se istraživači pridržavali u svakoj fazi istraživanja. Ipak, posebna pozornost bila je posvećena etičkim aspektima provođenja glavnog istraživanja u školama. Sve zemlje sudionice bile su dužne organizirati terenski rad u skladu sa Smjernicama za provođenje istraživanja u školama, koje su između ostalog detaljno razradile niz etičkih pitanja: privatnost i povjerljivost, djelomično prikriivanje, pravo na odbijanje sudjelovanja u istraživanju i na odustajanje, informirani pristanak, naknadno informiranje, sigurnost podataka, opis istraživanja u javnosti, postupanje u slučajevima zlostavljanja i zanemarivanja djece. Svi su terenski istraživači tijekom obuke detaljno prošli kroz sva ova pitanja, a tijekom provođenja istraživanja bili su im pri rješavanju etičkih dilema na raspolaganju voditelji istraživanja.

U raspravi se posebna pozornost posvetila nekim specifičnim etičkim dilemama i pitanjima. Tako se npr. raspravljalo o aktivnom u odnosu na pasivni pristanak roditelja¹ za sudjelovanje djeteta u istraživanju. Naime, zahtjev za aktivnim pristankom s jedne strane treba omogućiti zaštitu djeca, ali s druge strane predstavlja rizik mogućeg konflikta interesa roditelja da dijete ne sudjeluje u istraživanju u kojem bi se moglo otkriti doživljeno nasilje i prava djeteta da se izrazi o ovom značajnom aspektu života. Postavilo se pitanje je li obaveza aktivnog pristanka roditelja koji može ograničiti dijete da sudjeluje u istraživanju u suprotnosti s pravom djeteta da izrazi svoje mišljenje po Konvenciji o pravima djeteta UN-a (članak 12. i 13.)? Također se raspravljalo i o postupanju u slučajevima kad se dijete nije obratilo istraživaču zbog doživljenog nasilja, ali je naknadna analiza upitnika pokazala da je izloženo ozbiljnom nasilju. Istraživanje manjeg opsega koje je provedeno sa stručnjacima sustava socijalne skrbi, studentima psihologije, prava i socijalnog rada te srednjoškolcima pokazalo je da njih 81% smatra da na to treba ukazati nadležnom

¹ Po hrvatskom Etičkom kodeksu istraživanja s djecom **aktivni pristanak roditelja** je obavezan za istraživanja za koja postoji opravdana sumnja da mogu imati nepovoljan učinak na dijete. To znači da roditelj treba dati pisanu suglasnost za sudjelovanje djeteta koje je mlađe od 14 godina u istraživanju. Starija djeca odlučuju sama o sudjelovanju u istraživanju, a roditelji su informirani o provođenju istraživanja. **Pasivni pristanak** znači da je roditelj informiran o sadržaju istraživanja u kojem će sudjelovati dijete i ako ne želi da dijete sudjeluje, to treba pisano javiti istraživaču. Ako se ne obrati istraživaču, podrazumijeva se da je suglasan da dijete sudjeluje u istraživanju.

CZSS-u, odnosno školi. Ova rasprava pokazala je da je pravi trenutak da se razmotri treba li revidirati Etički kodeks istraživanja s djecom koji je donesen 2003. godine.

Obje diskutantice istaknule su kako su ovim istraživanjem postavljeni novi standardi istraživanja nasilja nad djecom te su također podsjetile na važnost istraživačke etike vezane za odgovornost da se podaci »vrate onima gdje su se prikupljali«. To je upravo i bio jedan od ciljeva ove konferencija da one koji neposredno rade s djecom koji su sudjelovali u istraživanju detaljno izvijesti o rezultatima.

Završni osvrt na rezultate istraživanja u cjelini dala je mr. sc. Lora Vidović, predstojnica ureda UNICEF-a za Hrvatsku, značajnog strateškog partnera u promicanju najboljeg interesa djece. Izdvojit ćemo njezine sljedeće riječi: »istraživati, lobirati, zagovarati, djelovati« kao dobar putokaz svima koji se stručno bave nasiljem nad djecom. Ove poticajne riječi bile su posebno značajne jer je dio stručnjaka iskazao svojevrsno razočaranje s obzirom da su rezultati istraživanja, bez obzira na brojne preventivne programe, ukazali na veliku prisutnost nasilja nad djecom u obitelji.

I na kraju valja istaknuti da je konferencija pobudila velik interes svih medija – novina, televizije, različitih portala – što pokazuje da je tema vrlo aktualna. Mišljenja smo da se interes za temu jednim dijelom može povezati sa svijesti javnosti o štetnosti nasilja te raskorakom između postojeće zakonske regulative koja ne samo da sankcionira zlostavljanje i zanemarivanje djece već jasno brani bilo kakvo tjelesno kažnjavanje u odgoju, i činjenice da je nasilje svakodnevica ne malog broja djece u Hrvatskoj.

Priredile: Marina Ajduković, Jelena Ogresta i Nika Sušac